

Antik Dünyada KADIN GLADYATÖRLER

Kadın gladyatörlerin varlığına somut kanıt oluşturan en güçlü veri, British Museum'da sergilenen ve MS 1. ya da 2. yüzyıla tarihlenen Halikarnassos'ta bulunan mermer kabartmadır. Yüz yüze betimlenen kadın dövüşçüler, gladyatörlere özgü bir giysi giymişler ve silahlarla donatılmışlardır. Her ikisinin de altında Grekçe takma isimleri yazar: soldaki Amazon, sağdaki ise Akhillia'dır.

Prof. Steven Ross MURRAY

Kadınların arenada dövüşmesi, Romalılara göre kadının sosyal statüsü için kabul edilemez bir şeydi. Romalı hiciv ustası Juvenal, "Doğduğu cinsiyeti inkâr ederek kafasına miğfer geçiren bir kadın nasıl saygın olabilir?" diyerek kadın gladyatörleri ayıplayan sert bir metin yazmıştı. Mermer kabartma, kadın gladyatörler. Halikarnassos. British Museum.

Orijinali MÖ 430
yılına tarihlenen Mattei
tipi Yaralı Amazon
heykelinin Roma
kopyası. Arkasında
duran çift ağızlı balta
ve hilal şeklindeki
kalkan (pelta)
Amazonların egzotik
kökenlerine gönderme
yapmaktadır.
Capitoline
Museums. İtalya.

h Hiç şüphesiz antik dünyanın en kalıcı görüntülerinden biri gladyatörlerdir. Günümüz popüler kültüründe gladyatör, yalnızca arenadaki kalabalığın fantezisi için değil, imparatorun merhameti yoksa da onayını kazanmak için yarışan ve başkalarının eğlencesi için ölümüne dövüşmeye zorlanan erkek bir köle olarak görülürdü. Bu görüş hala yaygın olmakla birlikte oldukça gerçek dışı ve yanlış bir inanıştır. Gladyatörlerin, izleyici oranı hayli yüksek arenalarda başkalarının eğlencesi için dövüştüğü doğrudur, kimi zaman dövüşçüler gönüllülerden oluşuyordu ve gladyatörler çok nadir olarak ölümüne dövüşürlerdi. İşin ilginç tarafı, gladyatörlerin tümü erkeklerden oluşmazdı. Antik dünyada kadınlar da gladyatör olarak dövüşürlerdi. Yazınsal kaynaklardan ve resmi belgelerden yazıtlara ve maddi buluntulara kadar elde edilen tarihi veriler, kadın gladyatörlerin de görüldüğü var olduklarını ortaya çıkarmak açısından yeterlidir.

Antik Dönem Roma tarihçisi Dio Cassius, *Roma Tarihi* adlı kitabında, kadınların Roma arenasında performans sergilediği olaylardan bahseder. Özellikle, Roma imparatorları Nero ve Domitianus'un kadınların "sergilendiği" şenlikler düzenlediklerini biliyoruz. Nero, annesinin onuruna, üst sınıf erkek ve kadınların katıldığı araba yarışları, tiyatrodaki av şenlikleri ve gladyatör oyunları düzenlemişti. Bu şenlikler birkaç gün devam etmişti. Dio Cassius'un tanımlamasına göre bu, şenliklerin "en görkemlisi" idi. Dahası MS 66 yılında Nero'nun, günümüz İtalya'sının güneybatı bölgesindeki sahil şeridinde kalan Puteoli'de, bugünkü adıyla Puzzuoli'de, bir gladyatör yarışması düzenlediği söylenir. Kadınlar,

Yüksek sosyal statü sahibi birçok kadın arenada boy göstermek için can atarak toplumsal gelenekleri alt üst etmiş, bu nedenle bu durumu engellemek için yasalar oluşturulmuştu. Larinum (bugünkü Larino) Roma Senatosu, yüksek zümreden olan ailelerin yirmi yaşından küçük kızlarının, kız torunlarının ve torunlarının kızlarının gladyatör oyunlarına katılmasını yasaklamıştır. Son olarak, İmparator Septimius Severus tarafından MS 200'de çıkarılan bir kararname ile kadınların arenada dövüşmesi tamamen yasaklanmıştır.

erkekler ve çocukların da dâhil edildiği ancak sadece Etiyopyalıların katıldığı bu oyunlar; eşsiz ve bir hayli pahalı olmuştur.

Antik Roma biyografi yazarı ve tarihçisi Suetonius, "On iki Sezar" adını taşıyan eserinde, Domitianus'un meşalelerle dövüşen kadın gladyatörleri olduğunu aktarır. Dio Cassius'a göre ise bu kadınlar, gladyatör dövüşlerine cücelerle birlikte katılmışlardır. Kadınların cücelere karşı veya cücelerle birlikte dövüşmesi; antik Roma toplumunda kadının anneliğe özgü duygularıyla savaşçılara yönelik aşırı övgüyü can sıkıcı bir şekilde bir araya getiriyor, yaralanmalar veya ölümler karşı konulmaz bir heyecan yaratıyordu.

Günümüzde olduğu gibi, arenada yer alan kadının şaşırtıcı doğasına aldırmaaksızın, Romalılar da en popüler şenlikleri günün ilerleyen saatlerinde yaparlardı ve olasılıkla şenliklerde kadın gladyatör dövüşleri en önemli şenliklerden biriydi. Şenliklerde, kadınların gecenin ilerleyen saatlerinde ortaya çıkarılması, kadın gladyatörlerin, saygı duyulan savaşçılar olarak düşünülmesinin yanı sıra seyircilerin cinsel duygularını uyandırmaya hizmet eden ilginç göstericiler oldukları fikrini de ortaya çıkarır. Nitekim arenada kadınları dövüşürmek, eşi benzeri olmayan bir eylem olsa da tartışmalı bir konudur. Ayrıca eşli bir şekilde doğrudan mücadeleye girmeseler de (ki bu durumun kanıtları yoruma açıktır) kadınları cücelerle dövüşürmek, bu olayın yasal bir dövüşten daha çok eğlence amaçlı düzenlendiğini gösterir. Yorum ne olursa olsun, kadınların arenada dövüşürülmesine önem verilmişti ve seyircilerde heyecan uyandırmak için bu dövüşler önceden ilan edilirdi.

Bu gösteriler, Domitianus'un, Roma halkının arzularını yerine getirme isteğinin yanı sıra mizah anlayışı ve acayıplığının de uç noktalarını gözler önüne se-

rer. Halk eğlenceye açtı. Cüceler ve kadınların dahil olduğu bu benzersiz eğlencenin halkı heyecanlandıracağını ve bunun kendi yararına işleyeceğini bilen Domitianus, halka verdiği coşkuyla politik emellerinin gerçekleşmesine olanak sağlamıştı. Bu tamamen Antik Roma yöntemi idi.

Gelgelelim, Domitianus yönetiminin çok öncesinde, özellikle zengin kadınlar tarafından, kadınların arenada dövüşmesi oldukça utanç verici görülürdü. Romalı senatör ve tarihçi Tacitus'un yazdığı Yıllıklar'da (*Annals*) bu "ayrıkçı hanımların" amfityatroda dövüşerek kendilerini utanç verici bir duruma soktuklarından bahseder. İlginç bir şekilde bu hanımları arenaya çeken para değil, heyecan ve kötü şöhretti. Çünkü bu kadınlar zaten varlıklıydı. Dahası, onlara arenada yer almaları için para ödenmezse, sosyal statülerini ve bununla ilgili tüm haklarını kaybettikleri toplumsal cezadan (*infamia*) kurtuluyorlardı. Roma arenasındaki kalabalık tarafından takdir ediliyor ve hatta isteniyor olsa bile kadın gladyatörlerin sarf ettiği güç, toplumla bütünüyle aykırı bir yere sahipti. Erkek arenada kendini küçük düşürebilirdi, ancak bu durum aristokrat Romalılara göre kadının sosyal statüsü için kabul edilemez bir şeydi. Romalı hiciv ustası Juvenal, "Doğduğu cinsiyeti inkâr ederek kafasına miğfer geçiren bir kadın nasıl saygın olabilir?" diyerek kadın gladyatörleri ayıplayan sert bir metin yazmıştı. Sonuç olarak, yüksek sosyal statü sahibi birçok kadın arenada boy göstermek için can atarak toplumsal gelenekleri alt üst etmiş, bu nedenle bu durumu engellemek için yasalar oluşturulmuştu.

Roma arenasına katılımı sınırlandırılan ya da yasaklanan kadınlarla ilgili birçok devlet fermanı yayımlanmıştır. Oyunları yasaklayan yasal bildirimler nadiren önleyici bir nitelik taşır, yani, antik Roma'da oyunlara kadınların katılımına yönelik zorlayıcı bir kanıt sunar. Kadınların Roma arenasına katılmasını sınırlandıran ya da yasaklayan çeşitli yasalar çıkarılmıştır. Etkinlikleri yasaklayan yasal beyannameler çok nadir zorlayıcı bir etki oluşturur; sonuç olarak da kadınların antik Roma oyunlarına katıldığına dair kuvvetli veriler sağlar. MS 11 yılında Roma Senatosu (*senatus consultum*) tarafından yürürlüğe konan bir kararnamede yirmi yaşın altındaki hür doğmuş kadınların arenaya çıkması yasaklanmıştır. Daha sonra, MS 19 yılında Larinum (bugünkü Larino) Roma Senatosu, bronz üzerine yazılmış kararnameyle, arenada dövüşen üst sınıf herhangi bir kadın ya da erkeğe uygulanan *infamia* cezasına yeni maddeler eklemiştir. Yüksek züm-

reden olan ailelerin yirmi yaşından küçük kızlarının, kız torunlarının ve torunlarının kızlarının gladyatör oyunlarına katılmasını yasaklamıştır. Son olarak, İmparator Septimius Severus tarafından MS 200'de çıkarılan bir kararname ile kadınların arenada dövüşmesi tamamen yasaklanmıştır.

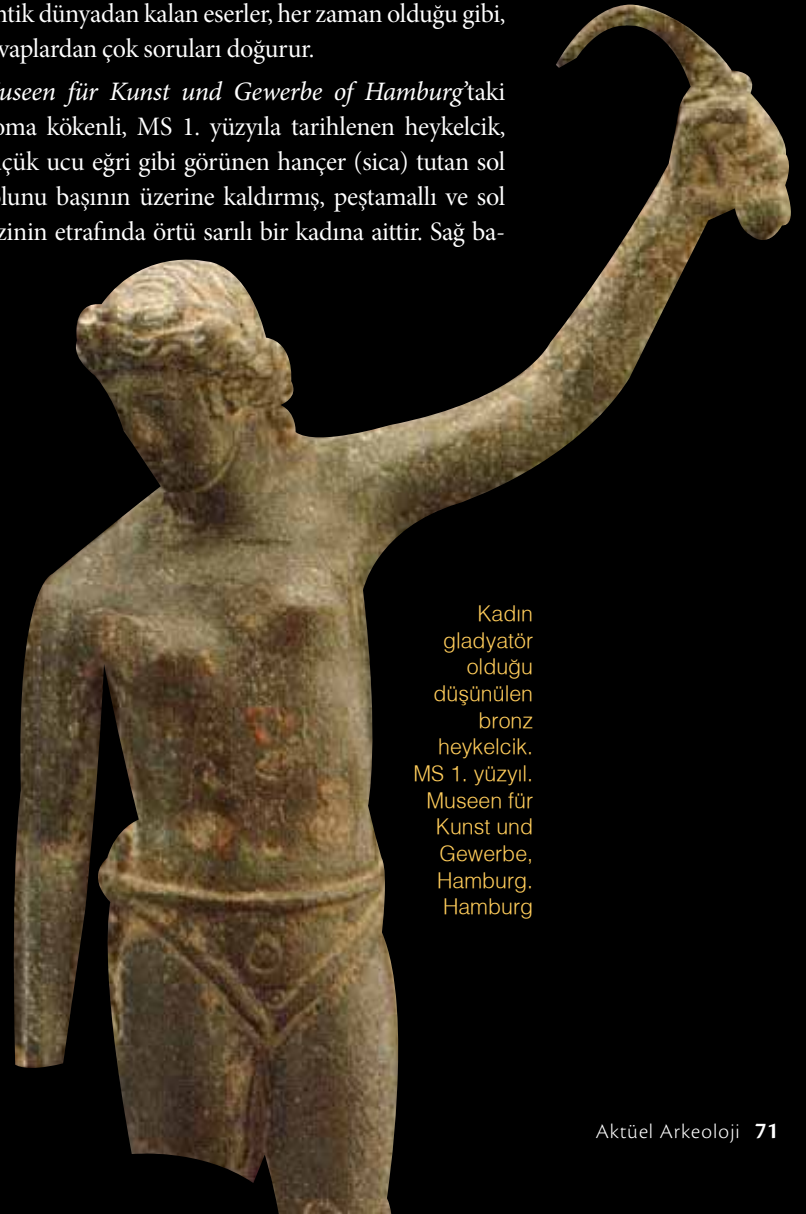
Yazınsal kaynaklara ve devlet fermanlarına ek olarak dört arkeolojik kanıt, kadınların gladyatör olarak dövüştüğü düşüncesini destekler. Bunlardan ikisi doğrudan kadın gladyatörlere gönderme yaparken, diğer ikisi yoruma açık verilerdir.

Kadın gladyatörlerin varlığına somut kanıt oluşturan en güçlü veri, *British Museum*'da sergilenen mermer kabartmadır. 1846 yılında Viscount Stratford de Redcliffe tarafından müzeye hediye edilen kabartma, MS 1. ya da 2. yüzyıla tarihlenir. Halikarnassos'ta (bugünkü Bodrum) bulunan kabartmada iki kadın gladyatör betimlenmiştir. Yüzyüze betimlenen dövüşçüler, gladyatörlere özgü bir giysi giymişler ve silahlarla donatılmışlardır. Her birinde peştamal, baldır zırhı ve kılıç tutan kollarında koruyucular vardır. Kadınların ikisi de birer kalkan ve zırh taşır, ancak göğüsleri çıplak ve miğfersiz olarak betimlenmişlerdir. Her ikisinin de altında Grekçe takma isimleri yazar: soldaki Amazon (AMAZON), sağdaki ise Akhilliadır. (AXIAIA – Akhilleus isminin kadın biçimi). Kabartmanın üst kısmında ise yine Grekçe bir kelime olan *apeluthesan* (ΑΠΕΛΥΘΗΣΑΝ) yazar. Latince çevirisi *missae sunt* olan bu kelime, her iki dövüşçünün de saygıdeğer bir şekilde o gün için arenadan tahliye edildiği ya da *missio* (oyundan tahliye edilme) bahşedilmiş olduğu anlamına gelir. Oyunların sponsoru tarafından bahşedilen *missio*, kadınların ikisinin de takdire şayan bir şekilde dövüştüğünü ve kazananın belli olmadığını, berabere kaldığını gösterir. Bu dövüş hakkında, mermer işlenecek kadar önemli olduğu ve *missio*'nun bahşedilmesine dayalı olarak da sadece halk üzerinde coşku yaratmak için yapılmış bir maskaralık değil aksine yasal bir mücadele olduğu dışında herhangi bir bilgimiz yoktur.

Antik Roma'nın liman kenti Ostia'da bulunan bir yazıtta, devlet kadınlarının da gladyatör dövüşlerinde sahne aldığından bahsedilir. Özellikle Latince yazıt; kentte kadınları gladyatör olarak dövüştüren ilk kişinin Hostilianus adında yerel bir yönetici olduğundan bahseder. Dövüşçülerin hanımlar yerine (*feminae*) kadınlar (*mulieres*) kelimesi kullanılarak tanımlanması, dövüşün yalnızca zevk veren özel bir gösteriden çok, yasal bir spor müsabakası olduğunu düşündürür.

Kadın gladyatörlere referans olan diğer iki örnek ise; Leicester'da (İngiltere'nin doğu kesimi) bulunan kırımızı bir çömlek parçası ve Almanyada *Museen für Kunst und Gewerbe of Hamburg*'un ev sahipliği yaptığı bronz bir heykelciktir. Fakat yorumlar tartışmaya açıktır. Leicester'da bulunan çömlek parçası üzerine VERECVNDIA LVDIA LVCIVS GLADIATOR yazılmıştır. Bu yazıt "Dansçı (ya da kadın gladyatör) Verecunda, gladyatör Lucius" olarak çevrilebilir. Ancak bu yalnızca bir hediye veya Lucius'un Verecunda'ya olan aşkını göstermesi için verdiği bir *gage d'amour* (aşk nişanesi) olarak da yorumlanabilir. *Ludia* terimi gladyatörün aşkı anlamında çevrilebilir. Çömlek parçasının üzerindeki delik, bunun kolye amacıyla kullanılmış olduğunu da düşündürür. Bununla birlikte, Verecunda'nın, Lucius ile aynı zamanda yaşamış, onunla aynı grupta bir kadın gladyatör olarak dövüşmüş olduğu öne sürülebilir. Ayrıca Verecunda, yalnızca Lucius'un ilgi duyduğu bir nesne de olabilir. Antik dünyadan kalan eserler, her zaman olduğu gibi, cevaplardan çok soruları doğurur.

Museen für Kunst und Gewerbe of Hamburg'taki Roma kökenli, MS 1. yüzyıla tarihlenen heykelcik, küçük ucu eğri gibi görünen hançer (sica) tutan sol kolunu başının üzerine kaldırmış, peştamallı ve sol dizinin etrafında örtü sarılı bir kadına aittir. Sağ ba-

Kadın gladyatör olduğu düşünülen bronz heykelcik. MS 1. yüzyıl. *Museen für Kunst und Gewerbe, Hamburg.*

Knidos'ta Demeter Kutsal Alanında bulunan bu kandilin diskus kısmında iki kadın gladyatör betimlenmiştir. Knidos üretimidir. MS 2. yüzyıl. British Museum.

cak, sol ayak, sağ kolunun aşağı kısmı ile elleri kırıktır. Sol elinde, vücuttaki yağı, teri ve kiri kazımak için kullanılan kıvrımlı, metal bir alet olan *strigilis* taşıdığı düşünülen heykelcik, araştırmacılar tarafından bir "atlet olarak" yorumlanmıştır. Ancak 2011 yılında Profesör Alfonso Manas, *International Journal of the History of Sport*'da bu heykelciğin bir kadın gladyatöre ait olabileceğini öne sürdüğü bir makale yayınlamıştır. Bu görüşü öne sürerken üç faktöre odaklanır. İlk önce, yukarı kaldırdığı kolu ve aşağıya mağlup ettiği rakibine odaklanmış gibi görünen bakışlarıyla heykelciğin vücut biçiminin bir gladyatöre ait genel bir zafer duruşunu sergilediğine inanır. Manas, kimsenin zaferi müjdelemek için bir *strigilisi* yukarı kaldırmayacağını öne sürer. İkincisi, Halikarnassos kabartmasında betimlenen gladyatörlerde olduğu gibi kadın göğsü çıplak dövüşmektedir. O dönemdeki kadın atletler ya tek göğsü açıkta bırakan bir tunik ya da günümüzün bikinisine benzer iki parça halinde bir giysi giyerlerdi. Üçüncüsü ise, sol dizi üstünde sarılı olan örtü, ilginç bir şekilde gladyatörlerin dizlerine destek sağlamak için taktıkları deri ve kumaş şeritlerinden oluşan fasciae ile benzerlik gösterir. Antik kaynaklarda, atletlerin fasciae taktıklarını gösteren ne bir referans ne de bir buluntu vardır. Oldukça ilginç olan Manas'ın bu yorumunun sorunlu kısımları da vardır. Heykelcikte betimlenen kadının, üzerinde taşıması gereken tipik bir gladyatör silahı olan *thraex*'i yoktur. Heykel ne tipik bir *thraex* olabilecek bir kalkan taşımaktadır ne de baldır zırhı ve miğfer giymiş biçimde betimlenmiştir. Ancak sağ kolunun aşağı kısmı ve eli

olmadığından Manas'ın bu yorumu mantıklı olabilir. Kadının tipik bir gladyatör teçhizatına sahip olması Manas'ın iddiasını zayıflatsa da bu yorum yine de ilgi çekicidir.

Arkeologlar, 1996 yılında Londra'daki Great Dover Sokağı yakınlarındaki mezar alanını kazarken şaşırtıcı bir keşif yaparlar. MS 1. yüzyıla tarihlenen kadın mezarında, kadının gladyatör olabileceğini düşündüren çeşitli buluntular ortaya çıkarılmıştır. 2000 yılının Eylül ayında, Londra Müzesinden (London Museum) bazı araştırmacılar tarafından buluntuların duyurulması, dünya çapında bir basın ilgisine ve akademide tartışmalara yol açmıştır.

Great Dover Sokağı Kadını'nın vücudu yakılmış olsa da, pelvis kemiklerinin incelenmesiyle, mezarın 20'li yaşlarda yetişkin bir kadına ait olduğu saptanmıştır. Mezar, toplumdan dışlanmış kimseler için ayrılan mezarlık duvarının dışında bulunmuş olmasına rağmen mezar sahibinin saygın bir kimse olduğuna işaret eden buluntularla gömülmüş olması dikkat çekicidir. Daha da önemlisi, kremasyondan sonra mezara konmuş olan kaplar oldukça çeşitlilik gösterir: kozalakların tütsü olarak yakılması için kullanılan, birinde yenik düşmüş bir gladyatörün, diğerlerinde ise Mısır tanrısı çakal başlı Anubis'in betimlendiği 4 adet kandil ve kâse biçimli kaplar (*tazze*). Anubis, Roma gladyatör oyunları ile ilişkilendirilen Roma tanrısı Merkür'e karşılık gelir. Yenik düşmüş gladyatör betimi ve tazenin birlikte oluşu da Great Dover Sokağı Kadını'nın bir gladyatör olabileceğini akla getirir. Bununla beraber, mezarda İtalya'nın yerli kozalaklı ağacının ve fıstık çamının yanmış kozalakları bulunmuştur. Antik Roma Londra'sında fıstık çamı sadece, Great Dover Sokağı mezarından birkaç kilometre uzakta yer alan, 7000 kişilik oturma kapasitesine sahip meşe bir yapı olduğu düşünülen yerel bir amfiteyatronun civarında yetişirdi. Bu yüzden mezardan elde edilen bu buluntular, arena ve oyunlar arasında bir ilişki olduğunu düşündürmektedir.

Londra Müzesi araştırmacıları da, bu kadın mezarının toplumsal olarak dışlanmış kimselere ayrılan bir yerde olmasına rağmen oldukça zengin ve değerli eşyalarla dolu olması nedeniyle, bir gladyatöre ait olabileceğini öne sürerler. Romada gladyatörler toplumun en alt tabakasındaydı. Atletizm yönünden övülen, hatta çoğu insan tarafından arzulanan, buna rağmen küçümsenen ve hor görülen gladyatörlerin yaşamları ilginç bir paradoksal durum arz ediyordu.

Bir gladyatörün yaşamı, gladyatör okulunda gladya-

tör eğitimcinin (*lanista*) yönetimi altında geçiyordu. Lanista diğer bir deyimle, kendi rızasıyla “*Yanmaya, kuşatılmaya, dövülmeye, kılıçla öldürülmeye dayanacağı*” sözleriyle ifade edilen gladyatör yeminini eden gönüllülerin yanı sıra genellikle kölelerden oluşan gladyatörlerin sahibiydi. Bir defa bu yemini eden kişiler, Roma vatandaşı olarak tüm haklarını, onlara canı nasıl isterse öyle davranan bir *lanista*'ya devrederlerdi. Lanista, gladyatörü *murmillio* ya da *retarius* gibi çeşitlilik gösteren stillerden sadece bir tanesiyle eğitir ve gladyatörler, günümüz boksörleri gibi yılda sadece birkaç kez dövüşürdü. Gladyatörler genellikle iki kişilik mücadelelere girerdi ve müsabaka yetkililerin gözetiminde tamamlanırdı. Gladyatörler yaralandığında veya yorulduğunda, kalkanlarını yere bırakır ve yetkiliye işaret parmağını kaldırarak teslim olduğunu işaret ederdi. Yetkili müdahale ederek müsabakayı durdururdu ancak mağlup olmuş gladyatörün kaderi oyunların sponsoruna bırakılırdı. Sponsor, halkın da etkisiyle *missio* bahşedebilir, gladyatörü katlettirebilir (ki bu durum gladyatörlerin oldukça değerli ve pahalı olmaları nedeniyle nadir yaşanırdı) ya da birini veya her iki gladyatörü de özgür bırakabilirdi. Ancak sponsor lanista'dan henüz kiraladığı iki gladyatöre de özgürlüklerini vermesi, ona çok pahalıya mal olurdu. Sponsor, kararını başparmağını döndürerek (*pollice verso*) belli ederdi. Ancak ölüm işaretinin, başparmağın yukarı, aşağıya veya boğaza doğru mu döndürülerek verildiğini bilmiyoruz. *Missio* bahşedilen gladyatörler, gladyatör okuluna geri dönerlerdi. Eğer ölüm emri verildiyse, kaybeden gladyatör dizleri üstüne çöker, kazanan ise dizleri üstüne çökmüş gladyatöre son darbeyi (*coup de grâce*) indirirdi. En gösterişli son, gladyatör özgürlüğünü kazandığında yaşanırdı. Gladyatörlere özgürlüğünü kazandığını simgeleyen tahta bir kılıç (*rudis*) verilirdi. Antik dönem yazarlarından Martial, *On the Spectacles* adlı yapıtında, Priscus ve Verus adında iki gladyatörün berabere kalarak, İmparator Titus tarafından her ikisinin de muzaffer ve özgür olduğu anlamına gelen palmiye demetleri ve tahta kılıçlarla ödüllendirildiğinden bahseder.

Priscus ve Verus, arenadaki dövüşün ardından özgürlüklerini kazanırken, Amazon ve Akhillia'ya da *missio* bahşedilmiş ve başka bir gün dövüşmeleri için gladyatör okuluna dönmelerine izin verilmiştir. Londra Müzesi araştırmacıları tarafından öne sürülen Great Dover Sokağı'ndaki mezarın sahibesinin bir kadın gladyatör olduğu ise tartışmaya açıktır. Kimi araştırmacılar bu kadının yalnızca bir gladyatör oyu-

Roma'da gladyatörler toplumun en alt tabakasındaydı. Atletizm yönünden övülen, hatta çoğu insan tarafından arzulanan, buna rağmen küçümsenen ve hor görülen gladyatörlerin yaşamları ilginç bir paradoksal durum arz ediyordu.

nu hayranı olabileceğini de düşünmektedir. Kimisi ise Anubis'in yoldaşı İsişe tapınılan popüler bir Mısır kültürünün müridi olduğunu öne sürer. Peki, Great Dover Sokağı Kadını bir gladyatör müydü? Ne yazık ki bu sorunun gerçek cevabı bilinmemektedir. Kesin olarak bilinen ise, kadınların antik Roma arenasında dövüştüğü, muhtemelen can verdiği ve antik dünyanın en kalıcı görüntülerinden birinin parçası olduğudur: GLADYATÖR ■

MÖ yaklaşık 6. yüzyıla ait olan bu adak figürünün İzmir Çeşme'deki bir kazı çalışması sırasında bulunduğu bilinir. İki kadın gladyatörün dövüşünü betimleyen bu figürin muhtemelen verimlilik kültürü ile ilişkilidir. British Museum.